

Werther ellen keletkezett, a káoszra akarta rákényszeríteni a formát, a sötétségre a napot. Az ember semmi iránt sem olyan türelmetlen, mint saját meghaladt stádiumai iránt. S az a Beethoven, akit Goethe merevedő érzékei beengedtek, erre a lebirt káoszra appellált. Nem kívánatos talajcsúszás kísértette Goethet ebben a zenében. A dombormű hullámozni kezd s a Hermann und Dorothea napja elé vad hullámok csapnak. Nem Beethoven ez, de Goethe Beethovene: a visszajáró ifjúság, amely el akarja mosni a férfi eredményeit s Goethe, aki a Zelter-féle embercskék tiszteletét oly nagylelkűen tudta viszonzni, e Beethoven hódolata előtt megfagyasztja az arcát és hallgat. Hallgat még ma is.

Körülbelül így indokolja meg Romain Rolland Goethe kegyetlen rideg-ségét az egyenrangú alkotóval szemben, aki nemcsak bámulója, de legnagyobb zenei tolmácsolója volt. Az indokolás nemes és tetszetős, amint-hogy bizonyára még sok szép és tetszetős megoldást lehet elképzelni. A zavaró porszemet mindenesetre sikerült kikönnyezni, mi legfőleg a szemem csodálkozunk, amelyet egy ekkorka porszem ekkora könnyezésre ingerel. Goethe bizonyára nem úgy viselkedett, ahogy száz év zenetörténetével a könyvespolcunkon elvárhatnók, de őszintébben viselkedett, mintha behódol Beethovennek, aki nem kell neki. Minden nagy alkotó nagy dilettáns is. Dilettáns filozófus, újságíró, vívő vagy zenész. A dilettantizmusa hajtja fel az anyagát, szimatolja ki az árnyalatokat, szállítja a valóságot; a dilettantizmusa táplálja az alkotásait. Ép ezért egy alkotó dilettantizmusának az ítéleteit, ha már komolyan vesszük, sosem szabad az igazság ege alá kitetten nézni, mindig csak az alkotó műve felől. A művész az, akinek felsőbb joga van az igazságtalanságra. A kristálynak, hogy

kristály lehessen, el kell válnia odatától; a művész se lehet zárt, fénytörő igazság, ha el nem válik a kézenfekvő, híg igazságtól. A sznob egyetlen életjoga a méltányossága, az alkotó méltánytalanságaira azonban mindig megadhatja a felmentést műve, amely rákényszerítette. Mi azt hisszük Goethe nem elhallgatta Beethovent, hanem körülszimatolta és ott hagyta: nem volt nekivaló préda.

Romain Rolland Goethe és Beethovene mögött én nemes, de művészetellenes érdeklődést érzek. Mindenáron meg akarja érteni a géniust, de mindenáron az érzelmes «nemesség» dajkanyelvére akarja fordítani. Készültsége nagy, tárgyisztelete szinte túlzott, de megköti egy sztereotíp humanitás, amelynek, valljuk meg, kissé nyárs-polgár szaga van. E könyv, amely egy nagy szellem másodlagos dilettantizmusát védi, érdekesen leplezi le azt a primér dilettantizmust, amely Romain Rollandot e nagy szellemtől elválasztja.

Németh László.

Gróf Bethlen Margit: Impressziók. (Athenaeum-kiadás.) Gróf Bethlen Margit *Impressziók* címmel kis könyvben gyűjtötte össze az utóbbi évekből származó apróbb írásainak, karcolatainak egy részét, szemmeláthatólag azokat az írásait, amelyeket napilapok számára készített és amelyek annak idején napilapokban meg is jelentek. Változatos, sőt tarka kötet lett ezekből az írásokból; sok mindenről van szó gróf Bethlen Margit könyvében, társadalmi, politikai kérdésekről, különböző országokról és nemzetekről, azoknak apróbb sajátságairól, a köz tudatnak hiányosságairól vagy ferdeségeiről. Az egyik kis karcolat város-építési problémákkal foglalkozik, a másik a strandfürdön szerzett impressziókat ad vissza, a harmadik egy színházi premierrel és a bemutatott színdarabban kapcsolatban tesz megjegyzéseket, szóbakerül Galli Curci, a divat,

Mussolini, Josephine Baker, a babona, a hangyák, a nyaralás problémái és még sok egyéb.

Nyilvánvaló, hogy az ilyen természetű munkával szemben legelső sorban nem az írásművészet szempontjai az irányadók. Az ilyen kis karcolatok elsősorban nem megírásuk módjával, hanem ötletességükkel, a megfigyelés erejével, az újszerű beállítással, vagy a bennük megnyilvánuló egyéni gondolkozásmóddal hatnak. Gróf Bethlen Margit elsősorban a gondolat erejére támaszkodik. A megfigyelésre nem mindig ad magának kellő időt. Angliából például mindössze nyolc vagy kilenc oldalra terjedő impressziót hoz, milánói benyomásai pedig alig két oldalt töltenek ki, ezek is nagyrészt csak külsőségekre vonatkoznak. Nem keresgél rendkívüli mozzanatok után, az életnek hétköznapi problémáit és jelenségeit veszi bonckés alá. Tulajdonképpen nagy vakmerőség ez. Gróf Bethlen Margit a gondolatok országútján szedi össze témáit, ott, ahol mindenki hozzájuk juthat és elmondhatja róluk véleményét, ez az általános jelleg pedig könnyen beleviszi az írókat a sablonba. Komoly elismerés illeti meg az írónőt azért, hogy ezt a veszedelmet legtöbbször el tudja kerülni, sőt többször tud föléje kerülni témájának, mint nem. Témáival, mondanivalóival kapcsolatban mindig erős gondolatmunkát végez, szinte sorról-sorra követhetjük a papíron egy finom, egyéni agyvelő tevékenységét. Sokszor jut meglepően találó és lélektanilag megalapozott következtetésekre, olyan eredményekre, amelyek új oldalról tudják bemutatni a közletről hozott témát is és valóban meglepetést jelentenek az olvasó számára. Különösen érdekes az a karcolat, amelyben arról van szó, hogy ki ismeri jobban az asszonyi lelket, az asszony- vagy a férfi-író; nagy mértékben felkelti az érdeklődést akkor, amikor a sport és a munka alapvető különbségeit és ha-

sonlóságait világítja meg, hibátlan logika és meleg érzés hatja át, amikor arról beszél, hogy a modern technika legcsodálatosabb találmányai is milyen gyorsan tűnnek el a csodák világából és lesznek hétköznapi valósággá, de sok az érdekes és figyelemreméltó momentum többi írásaiban is.

Magával a kötetrel kapcsolatban ezek a legfontosabb szempontok, bizonyos mértékig azonban megközelíthető ezeken az apró írásokon keresztül gróf Bethlen Margit írói egyénisége és írói értéke is. Ebben a tekintetben figyelembe kell venni azt, hogy az ő életkörülményei kevésbé látszanak alkalmasnak a művészi képességek gyors és teljes kifejlesztésére, mint a legtöbb íróé. A művésznak közvetlen, szoros kapcsolatban kell állania az élettel, a valósággal, az emberek nagy tömegeivel; gróf Bethlen Margitnak ilyen irányú kapcsolatai aligha lehetnek egészen közvetlenek és zavartalanok. Talán ilyenformán lehetne ezt megfogalmazni: a művész lelke üvegprizma, amely a rajta átszűrődő fehér fénysugarat hétféle színben és hetvenhétféle színárnyalatban megtörve vetíti tovább. A budai miniszterelnöki palota falai mindenesetre távol tartják ezeknek a sugaraknak egy részét gróf Bethlen Margit lelkétől és elveszik tőle a színskálának egyik részét. Külön veszedelem az ő számára a feltétel nélküli elismerés, amelyet társadalmi és közéleti pozíciója kétségkívül sok tekintetben provokál és amely megbéníthatja az önkritikát, a művészi fejlődésnek legfontosabb és legerőteljesebb eszközét. Mégis meg kell állapítani, hogy gróf Bethlen Margitnak még árnyalatokban sincs dilettáns jellege, mindig valóban írónak mutatkozik. Nem mások kedvéért ír, hanem belső ösztönből, azért, mert szüksége van gondolatainak, egész belső tartalmának kifejezésére, mert az írás, az irodalmi alkotás, kiélést, kielégülést jelent a számára. Ez annyit

tesz, hogy születésénél, természeténél fogva író, akinek érdemes és kell is dolgoznia, aki produkálhat az átlagon felül álló, jelentős értékeket. Még nem érte el a legtöbbet, amit elérhet, még útban van az alkotóerő teljes kiegyenlítetttségéhez, de már most is egyéni, érdekes és sokszor megkapóan mélyen járó. Reméljük, hogy ez a kétségtelen tehetség minden gátláson keresztül meg fogja találni a teljes kibontakozás módjait és lehetőségeit. (Th.)

Lyka Károly: A művészetek története. Két kötet, 246 képpel, Bp. 1931. Hosszú ideig a művelt magyar közönség alig tudott valamit, vagy éppen semmit sem tudott a művészet sajátos törvényszerűségeiről, céljáról és értelméről. Aki a hetvenes-nyolcvanas évek régi ujságait böngészi, meggyőződhet arról, hogy akiknek hivatásuk lett volna a közönség izlését alakítani és vezetni, mily különös látszögből ítélkeztek a kiállított képek és szobrok felett, ugyanakkor, mikor az irodalmi kritika már virágorát élte. Kétségtelesenül ennek az irodalmi légkörnek köszönhető, hogy a kritikusok a mesét tartották legfontosabbnak a képzőművészeti alkotásokban. Jaj volt annak a művésznek, aki nem érdekes, hanem festői témát keresett s jaj volt annak, aki ezen az irodalmias témán változtatni mert a kompozíció vagy a képszerű hatás érdekében. A kritikusok nem azt nézték, hogy *hogyan*, hanem hogy *mit* ábrázol a festő, akitől a technikát illetően csak annyit kívántak meg, hogy minél inkább a valóságosság érzését keltse. A közönség ugyanazt követelte, mint a kritikusok, még felelőtlenebbül, még kevésbé megokoltnak.

Nagysokára megváltozott az idő s a világháború idején már divat volt a művészet iránt érdeklődni, legalább úgy, mint az irodalom iránt. A művészet bevonult a szalónokba és a zsúrokba, mindenféle komoly érdeklődést

keltett, éppen abban az időben, mikor az úgynevezett absztrakt irányok jelentkeztek. Az érdeklődés rügyezése a legrosszabb időben kezdődött meg, az izmusok álprófétái fantasztikus tanaikkal megfertőzték az okulni vágyó szűzi lelkeket s a közönség, mielőtt az alapfogalmakkal tisztába jöhetett volna, kénytelen volt állást foglalni az expresszionizmus mellett vagy ellen. Aki nem tudja, hogy kétszer kettő az négy, ne kezdjen integrálszámításokba, aki nem tudja, hogy mi a kompozíció, nem értheti meg, hogy mi értelme van azoknak a törekvéseknek, amelyek a kompozíció felbontására irányulnak. A közönség rosszkor indult műtörténeti tanulmányainak az lett a vége, hogy az alapfogalmak teljesen összezavarodtak. Egyébként kitünően tájékozott, művelt emberek megdöbbenő naivsággal beszélnek művészeti kérdésekről. Az egyiknek csak az a jó, ami fényképszerű. A másik mindenben erőt, szenvedélyt követel, a harmadik sokalja a nyersséget stb. Sajnos, manapság mindenki született, megfellebbezhetetlen kritikusi, bizonyára azért, mert kategorikusan kell nyilatkoznia, hogy hozzáértőnek tartásák.

Be kell vallanunk, hogy művészeti irodalmunk keveset tett a visszás helyzet megszüntetéséért. Kitünő szakembereink vannak, de legtöbbjük nem ismer pedagógiai mellékzsempontokat a tudomány művelésében. Azok közé a kevesek közé, akik nemcsak tudósok, hanem a legnemesebb értelemben tanítók is, tartozik Lyka Károly. Régebbi művei (Kis könyv a művészetről, A képírás újabb irányjai) úgyszólván kizárólag az alapfogalmak tisztázása céljából íródtak. Ha történeti monográfiát írt is, pl. összefoglalta a magyar biedermeier-művészet színes történetét, mindig ügyelt arra, hogy a kevésbé képzett olvasóközönség is megérthesse. Munkásságának koronáját új művével, A művészetek tör-